

УДК 339.923:656

*Галина Кучерук
Володимир Діденко*

МАСШТАБИ ТА СТРУКТУРА МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ ТРАНСПОРТНИМИ ПОСЛУГАМИ

У статті розглядаються основні тенденції розвитку ринку транспортних послуг на початку третього тисячоліття; досліджуються масштаби та структура міжнародної торгівлі транспортними послугами в умовах розгортання процесу глобалізації економіки.

Ключові слова: транспортні послуги, експорт/імпорт, залізничні перевезення.

В статье рассматриваются основные тенденции развития рынка транспортных услуг в начале третьего тысячелетия; исследуются масштабы и структура международной торговли транспортными услугами в условиях развертывания процесса глобализации экономики.

Ключевые слова: транспортные услуги, экспорт/импорт, железнодорожные перевозки.

The article examines the main trends in the development of the transport market in the beginning of the third millennium, examines the extent and pattern of international trade in transport services in the deployment process of economic globalization

Keywords: transport services, export / import, rail transportation.

Актуальність проблеми дослідження. В посиленні глобалізаційних та інтеграційних процесів, які є основною ознакою сучасного етапу розвитку світової економіки, важливу роль відіграють інфраструктурні галузі, зокрема транспортна, що забезпечує вільне пересування основних факторів виробництва, дає можливість здійснювати міжнаціональний товарообмін, опосередковуючи зовнішньоекономічні зв'язки країн. При цьому значення діяльності транспорту в сучасному глобалізованому світовому господарстві неухильно підвищується, адже виявляється постійно діюча тенденція щодо перевищення темпів зростання міжнародної торгівлі над аналогічним показником промислового виробництва, що безпосередньо відбивається на темпах зростання та обсягах транспортних послуг.

Аналіз останніх досліджень публікацій. Теоретико-методологічні та організаційні аспекти щодо функціонування в розвитку ринку транспортних послуг у світовій економіці вже тривалий час перебувають у полі зору зарубіжних дослідників-економістів: Є. Ф. Авдокушина, І. Т. Балабанова, Є. В. Данилової, В. І. Жолдака, В. А. Квартального, А. Д. Криканова, Дж. Белла, П. Друккера, М. Кастельса, Ф. Котлера та ін. У вітчизняній економічній літературі, в основному, досліджуються окремі аспекти торгівлі транспортними послугами, серед яких осо

© Кучерук Г. Ю., Діденко В. О., 2013

бливої уваги заслуговують праці О. Г. Білоруса, А. А. Мазараккі, В. Є. Новицького, С. Г. Осики, О. В. Плотнікова, О. І. Рогача, А. П. Румянцева, Т. М. Циганкової, Д. Г. Лук'яненка, але глобальних досліджень не проводилося.

Метою статті є дослідження масштабів та структури міжнародної торгівлі транспортними послугами в умовах розгортання процесу глобалізації економіки.

Виклад матеріалу. Транспорт – винятково важлива галузь світового господарства. У 2012 р. 986 млрд дол. США або 26,1 % у міжнародній торгівлі послугами припадало на транспортні послуги [8]. Середньорічні темпи приросту обсягу перевезень вантажів на світовому ринку транспортних послуг в останні п'ятнадцять років становили 2,9 %, тобто збільшилися приблизно в 11 разів, тоді як обсяг валового світового продукту зростав у середньому лише на 1-2 % [1, с. 94]. Процеси економічної інтеграції, що відбуваються у сучасному світі, збільшення обсягів міжнародної торгівлі та бурхливий розвиток туризму сприяють подальшому прогресу транспортної галузі.

Значення транспорту для сучасного світового господарства важко переоцінити. Він являє собою необхідний елемент виробничих процесів і закономірно називається «кровоносною системою» економіки.

Термін «транспортна система», або «транспортні послуги» охоплює всі види вантажного транспорту (як загального, так і спеціального призначення), усі види транспортних засобів, що здійснюють перевезення людей, а також увесь спектр супутніх і допоміжних операцій [2, с. 39].

Кожна країна має свою національну специфіку функціонування транспортної системи, однак, узяті разом, вони створюють світову транспортну систему, яка характеризується: нерівномірністю розвитку секторів; великою капіталоемністю своїх об'єктів і в багатьох випадках тривалими термінами окупності інвестицій; надто чутливими показниками фінансової ефективності до загальної економічної кон'юнктури; високим ступенем підприємницького ризику; великою залежністю від інших видів послуг (наприклад, туризму, лізингу, інформаційних комунікацій) тощо.

Міжнародні транспортні перевезення можуть здійснюватися такими видами транспорту: морським, річковим, залізничним, автомобільним, трубопровідним, авіаційним. Кожному з них притаманні характерні тільки йому специфічні особливості [2, с. 40].

У наш час велика частина вантажних і пасажирських потоків здійснюється в таких напрямках: Європа – Азія, Азія – Америка, Європа – Африка. При цьому, першому напрямку, який охоплює найпротяжніший простір, останнім часом надається пріоритетне значення. Головне місце на ринку транспортних послуг посідають морські перевезення, на які припадає 80 % усього обсягу вантажообігу в світовій торгівлі [4, с.72].

Загальні обсяги експорту транспортних послуг в останні роки щорічно зростають в абсолютному вираженні (з 2000 до 2012 рр. обсяги наданих транспортних послуг зросли у 2,8 рази – з 348 до 986 млрд дол. США), але їх частка в загальному обсязі комерційних послуг в останні 15 років зменшилася приблизно на 12 %.

ЗАГАЛЬНОТРАНСПОРТНІ ПРОБЛЕМИ

Динаміку світового експорту транспортних послуг подано на рис. 1.

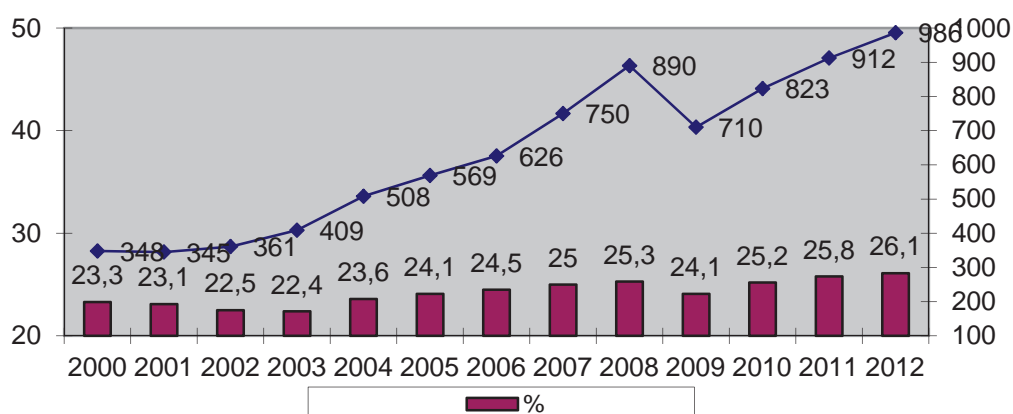

Рис. 1. Світовий експорт транспортних послуг 2000-2012 рр., %

Європа залишається провідним регіоном у світовій торгівлі транспортними послугами. За даними СОТ, на країни ЄС-27 у 2012 році припало 45,2 % світового експорту та 37,9 % світового імпорту транспортних послуг [7].

Щодо загального експорту транспортних послуг, то значною є перевага економічно розвинутих країн [5, с. 23]. Провідними експортерами транспортних послуг у світі є країни ЄС, Азії та Північної Америки, на які припадає 92,8 % світового імпорту (див. таблицю 1).

У 2012 році Україна посіла 17 місце серед провідних експортерів транспортних послуг з показником обсягу експорту у 7,9 млрд дол. США, що становить 0,8 % частки цілого світового ринку [8]. Такими показниками Україна завдячує, насамперед, газотранспортній системі, яка використовується для транзиту природного газу до країн ЄС (див. табл. 2).

Таблиця 1. Світовий ринок транспортних послуг за регіонами у 2000-2012 рр., млрд дол. США

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Експорт, всього	348	345	361	409	508	569	626	750	890	710	823	912	986
Північна Америка	68	54	59	49	65	79	81	91	105	89	108	119	126
Південна і Центральна Америка	12	10	12	12	14	17	18	21	25	24	26	29	29
ЄС	138	163	168	162	258	279	277	280	337	408	438	468	522
Африка	10	11	10	10	11	14	16	23	28	20	24	26	27
Середній Схід	8	9	8	9	10	13	16	18	22	19	20	22	25
Азія	89	85	77	81	125	148	168	201	240	182	221	248	267

ЗАГАЛЬНОТРАНСПОРТНІ ПРОБЛЕМИ

Згідно з табл.1 світовий обсяг транспортних послуг збільшився майже на 300% за 2000–2012 рр. Стрімко збільшується ринок транспортних послуг країн ЄС та Азії який за 2000–2012 рр. збільшився майже на 400%.

Таблиця 2. Країни – 0146 провідні експортери транспортних послуг у світі за 2000-2012 рр., млрд. дол. США

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
США	51,2	46,1	46,2	47,5	56,0	63,2	70,3	77,2	90,6	71,8	83,9	92,1	99,8
Японія	25,6	24,0	26,5	32,1	35,8	37,6	42,0	46,8	31,6	36,7	40,3	42,9	46,1
Нідерланди	20,9	20,0	17,7	22,0	23,8	21,1	-	-	-	-	-	-	-
ФРН	19,4	19,6	25,7	28,8	33,2	38,0	-	-	-	-	-	-	-
Великобританія	18,2	17,6	17,9	21,2	27,1	31,4	-	-	-	-	-	-	-
Китай (Гонконг)	13,7	16,1	14,1	13,6	17,2	19,6	21,0	31,3	38,4	23,6	29,7	37,2	44,1
Республіка Корея	12,8	14,4	13,1	16,8	22,4	23,9	-	33,8	43,5	28,9	36,1	40,2	45,7
Данія	11,0	13,5	12,9	18,6	21,7	26,2	-	-	-	-	-	-	-
Бельгія	10,4	10,7	8,0	9,3	12,5	-	-	-	-	-	-	-	-
Норвегія	9,5	9,9	10,9	12,3	14,9	15,6	16,9	21,5	15,9	16,7	19,1	20,5	21,7
Італія	8,9	8,2	9,3	10,0	13,2	15,5	-	-	-	-	-	-	-
Іспанія	7,8	8,3	9,1	-	13,0	15,3	-	-	-	-	-	-	-
Канада	7,2	6,8	6,9	-	-	-	-	11,7	11,9	17,2	24,1	26,9	26,2
Єгипет	-	-	-	-	-	-	5,5	-	23,1	-	30,7	31,8	33,6
Сингапур	5,3	-	-	-	-	15,5	-	23,1	-	30,7	33,3	35,8	37,9
Україна							5,4	-	7,6	6,3	8,8	7,3	7,9

В останні роки провідними імпортерами транспортних послуг виступають країни ЄС (Нідерланди, ФРН, Данія, Бельгія, Іспанія, Італія, Великобританія). В імпорті також поступово зростає роль Китаю та Індії, економіки яких динамічно розвиваються і внаслідок цього вимагають потужного транспортного забезпечення. Активно здійснює експорт/імпорт транспортних послуг Японія, Гонконг (Китай) та Сингапур [6, с. 51].

З наземних видів транспорту на сьогоднішній день одним з найперспективніших є залізничний транспорт, оскільки він здатен оптимально відповідати поєднанню швидкісних, цінових та екологічних вимог. Залізничний транспорт дозволяє забезпечити потребу як у прискоренні руху товарів, так і у зниженні вартості перевезень, значно випереджаючи автомобільний транспорт за відповідністю екологічним критеріям.

Загальний обсяг перевезень залізницями світу оцінюється експертами приблизно у 9000 млрд. приведених кілометрів. За регіонами і країнами він розподіляється таким чином: Азія – 32,0% (у тому числі Китай – 20,6%, Індія – 6,3%, Японія – 5,1%); країни СНД – 28,2%; Канада – 22,9%, Західна і Центральна Європа – 8,4%, решта регіонів і країн – 8,5% [6, с. 52].

Європейські залізниці демонструють тенденцію втрати своєї частки в усіх секторах транспортного ринку; винятком є приміські та швидкісні пасажирські перевезення та вантажні перевезення по маршрутах через Альпи.

ЗАГАЛЬНОТРАНСПОРТНІ ПРОБЛЕМИ

Приватні вантажні залізничні компанії Північної Америки успішно витримують конкуренцію і покращують щорічно результати роботи з обсягів перевезень як вантажів, так і пасажирів.

Загальний пасажирооборот залізниць світу, який складає 2,2 трлн пас./км, розподіляється за країнами таким чином: країни СНД, ЄС та Японія – близько 820 млрд пас./км; Індія та Китай – майже 630 млрд пасажир/км; решта країн – 750 млрд пас./км. Мобільність населення по регіонах різна [6, с. 53].

Динаміка вантажних та пасажирських перевезень (національних і міжнародних) провідними країнами світу за 2010-2012 рр. подана у табл. 3.

Таблиця 3. Динаміка вантажних та пасажирських перевезень провідними країнами світу, 2010-2012 рр.

	Вантажні перевезення, млн. т/км			Пасажирські перевезення, млн. осіб		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012
США	2212,7	2611,3	2703,2	142,8	144,7	148,9
Японія	20,1	21,8	24,5	67,2	69,5	72,1
ФРН	95,6	99,3	106,7	82,6	86,4	89,2
Франція	18,0	19,7	21,3	32,8	34,1	37,2
Великобританія	19,2	20,8	21,6	42,1	44,3	46,8
Канада	213,2	216,9	219,4	27,8	29,1	30,6
Австралія	226,9	229,1	234,2	12,6	24,1	17,2
Республіка Корея	9,4	9,8	10,6	31,5	33,6	34,2
Бельгія	1,7	1,9	2,3	3,2	3,3	3,5
Норвегія	2,3	2,6	2,9	2,1	2,3	2,7
Італія	8,1	8,7	9,4	32,7	36,2	39,8
Іспанія	6,9	7,1	7,6	34,1	37,1	39,6
Румунія	9,5	9,8	10,2	11,8	12,2	13,6
Росія	1865,3	1993,2	2087,3	190,6	192,4	196,1
Чехія	2,5	2,6	2,8	5,6	6,1	6,3
ЄС-27	1555,5	1682,6	1737,4	425,9	439,2	448,1
ОЕСР	2904,8	3046,6	3121,7	621,7	632,6	639,2

Якщо розглядати показники вантажо– та пасажироперевезень залізничним транспортом, то лідерами є країни ЄС, країни СНД, США та Японія; зростає пасажиропотік і в країнах Азії.

Світова транспортна інфраструктура, що являє собою систему глобального масштабу, впливає величезною мірою на збільшення обсягів світової торгівлі та сприяє процесам подальшої інтернаціоналізації і глобалізації міжнародних економічних відносин.

Варто також відзначити, що в розвитку міжнародної транспортної системи виразно визначилися такі тенденції:

- зниження тарифів на всі без винятку види перевезень;
- збільшення обсягів вантажо– і пасажирообігу;

- посилення взаємозамінності різних видів транспорту;
- розвиток змішаних (інтермодальних) сполучень;
- поява і повсюдне використання контейнерних перевезень;
- підвищення ефективності логістичних систем за рахунок використання новітніх ІТ-технологій;
- стійка роль втручання держави в торгівлю послугами транспорту [3, с.178].

Висновки. У цілому, динаміка світових транспортних послуг збільшується, зростає кількість вантажних і пасажирських перевезень, підвищується їх економічна ефективність. Вдосконалення матеріально-технічної бази і використання нових інформаційно-комунікаційних технологій, у свою чергу, також значно впливають на економічні показники транспортних перевезень, підвищують якість обслуговування і безпеку руху. В умовах формування нової моделі світової економіки розвиток транспортного ринку виступає одним із чинників забезпечення активної участі країни в інтеграційних процесах, реалізації національних інтересів, забезпечення належного місця країни у світовій господарській системі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Заблоцька Р. О.* Світовий ринок транспортних послуг / Р. О. Заблоцька // Актуальні проблеми міжнародні залізниці світу в ХХІ ст. : монографія / за заг. ред. Г. М. Кірпи. – Д. : Вид-во Дніпропетр. ун-ту заліз. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2004. – 224 с.
2. *Олефір А., Тіпанов В.* Тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах динамізації конкурентного середовища // Міжнародна економічна політика. – 2008. – № 8-9. – С. 171-204.
3. *Пальчук О.* Значення та роль світової торгівлі послугами в сучасній економіці // Дослідження міжнародної економіки // Збірник наукових праць. – 2011. – Випуск 1 (66) – С. 72–78.
4. *Рибчук А.В., Заблоцька Р.О.* Динаміка транспортних послуг в системі світогосподарських зв'язків // Економічний простір. – 2011. – № 5. – С. 22-29.
5. *Шапочка М.К., Рибіна О.І.* Сучасний стан та трансформація залізничного транспорту в умовах ринкових відносин // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу – 2011 – № 1(13) – С. 50-54
6. *International Trade Statistics 2012* [електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2012_e/its12_toc_e.htm
7. *Analysis and publications 2012* [електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/sanaly_e.htm